

Lili Elbe

Fra mand til kvinde

Lili Elbes bekendelser

Forord af Teit Ritzau

Skippershoved

Forord

Da »Fra mand til kvinde« udkom i 1931, var den yderst kontroversiel. Bogens emne, transsexualitet, har været ukendt for flertallet af datidens læsere, der utvivlsomt har betragtet den som en pikant historie.

En transsexuel person er uvenner med sit biologiske køn. Han ønsker at skifte køn og er som Andreas Sparre i denne bog villig til at gennemgå alle mulige indgreb, operative, medicinske og kosmetiske, der kan ændre hans udseende og fremtoning. For Andreas Sparre er situationen den, at han med hensyn til kønsidentitet – forstået som den opfattelse en person har af sig selv som tilhørende det ene eller det andet køn, uanset hvilken kønsrolle man udadtil præsenterer – føler sig som 100% kvinde, der ved en »fejl« er blevet anbragt i en mands krop.

Spørgsmålet om kønsidentitet har i dag fået fornyet aktualitet, og interessen for den yderste del af kønsidentitetens spektrum – de intersexuelle, transvestitter og transsexuelle – er stigende. Afgrænsningen af det kvindlige og mandlige har altid optaget menneskeheden, men er i vor tid blevet forbundet med en voksende narcissisme – i andre sammenhænge karakteriseret som det moderne menneskes svaghed.

»Kroppen er ikke en genstand, den er en situation«, skrev den franske filosof Merleau-Ponty, og vi har allesammen oplevet, hvordan kroppen har en speciel betydning i forholdet til sine omgivelser.

Menneskets krop kan blive til en forbandelse gennem opdragelse og miljø. Det ses specielt tydeligt hos transsexuelle mennesker, som denne bogs hovedperson, der er dømt til at have en krop og ikke være den krop.

Men det er ikke kun mennesker, der har problemer med at definere grænsen mellem det mandlige og kvindlige. »Gud«, sagde den jødiske fortæller, skabte mennesket i sit eget tvekønnede billede. Som mand og som kvinde skabte han dem, for i ham var de begge forenede.

Bogens mandlige hovedperson, Andreas Sparre, hed i virkeligheden Einer Wegener. Han var kunstmaler og gift med den kendte illustratør Gerda Wegener – i bogen kaldet Grete.

I forbindelse med Einer Wegeners forestående kønsskifteoperation blev han som beskrevet i bogen undersøgt på Institut für



Einar og Gerda Wegener i deres hjem. De giftede sig i 1904. Einar Wegener var født 1882. Politikens Presse Foto.

Sexualwissenschaft i Berlin. Grundlæggeren af dette verdens første sexologiske institut var professor Magnus Hirschfeld, som i bogen kaldes Hardenfeld. Han var pioner indenfor den sexologiske forskning - i Amerika omtalt som »Einstein of Sex« - og midtpunkt i et særegent og farverigt miljø. På hans institut flokkedes en række af datidens store kulturpersonligheder, bl.a. forfatteren Christopher Isherwood, som omtaler Hirschfeld og hans institut i erindringsbogen »Christopher og hans kreds«. I øvrigt bygger filmen »Cabaret« på samme Isherwoods skildringer fra Berlin.

Da Hirschfeld foruden sexolog tillige var jøde, pacifist, socialist og homoseksuel, blev han hurtigt offer for nazistisk forfølgelse og måtte søge landflygtighed. Instituttet blev i 1933 stormet af nazisterne, arkiverne brændt og indboet ødelagt. Mange husker sikkert de dokumentariske filmoptagelser fra 30'ernes Berlin, hvor de fanatisk skrigende nazister bærer en buste af Magnus Hirschfeld til bålet.



Lili Elbe og en sygeplejerske på Frauenklinik i Dresden efter kønsskifteoperationen. Det kongelige Biblioteks billedsamling.

Einer Wegener fik foretaget den endelige kønsskifteoperation på Frauenklinik i Dresden, og under navnet Lili Elbe vendte hun derefter tilbage til Danmark. Her mødte hun den tyske forfatter Ernst Harthern, der som udensrigskorrespondent havde bosat sig i København. Harthern påtog sig, som nævnt i bogens forord, hvor han underskrev sig Niels Hoyer, at samle Lili Elbes optegnelser med henblik på en bogudgivelse. Hans datter, Ruth Hanna Harthern-Thaning, som også omtales i bogen, var dengang 16 år. Hun fortæller følgende om Lili Elbe:

»Ja, det var ikke hendes ydre fremtoning (ræverødt hår, knaldrøde negle og mund). Nej, det var hendes ganske væsen --- hun var en ægte kvinde. For jeg havde ikke kendt hende som mand. Det blev aftalt (Lili Elbe følte sig meget ensom, forstod jeg), at jeg skulle lære at male hos hende. Det var pinse næste dag. Næste morgen forlod jeg vores bolig i Havnegade 47. Let om hjertet gik jeg gennem den solbeskinnede Nyhavn til Kongens Nytorv og kørte videre med sporvogn til Valby, hvor denne Elbe havde søgt ly i en kvistlejlighed hos pæne mennesker i en pæn villa. Hun havde allerede sat et staffeli frem, hvorpå der var placeret et færdigstrukket lærred, desuden var der farve, og hvad der ellers hørte til at male.

På de få dage i hendes liv blev det til et selvportræt og to stilleben. Det var sikkert også af andre grunde, at hun lod mig komme indenfor, thi det arme menneske havde forelsket sig stærkt i sin velgører: professoren fra »Frauenklinik« i Dresden.

Frygteligt sørgeligt. Det var godt at, jeg allerede dengang så klart forstod, at man ikke kan sende sådanne breve. Hvad denne læge havde gjort med den operation var måske slet ikke så godt for dette ulykkelige menneske. Hun havde en evig kamp med sig selv.

Jeg skammede mig, troede hun, når jeg oversatte hendes kærlighedsbreve til ham fra dansk til tysk. I virkeligheden ændrede jeg dem til kun at være venlige takkebreve. Naturligvis måtte det være ubehageligt for lægen. Det blev ikke til mange breve.

Pludselig bad hun mig om ikke at komme mere. Lili Elbe var pludselig rejst til Dresden. Det var vel det bedste. 48 år gammel døde Lili Elbe den 13. september 1931 på »Frauenklinik« og er begravet i Dresden på Trinitatis-kirkegården. Jeg har hørt, at graven er meget forfalden, gravstenen er nemlig væltet, men jeg har også hørt, at man tænker på at sætte den i stand igen.«



Gerda Wegener med sin italienske mand Fernando Porta – i bogen kaldet Ridolfo Ferruzzi. Gerda Wegener blev betragtet som »et virkelig fænomenalt tegnetalent«. Hun vandt en position i 20' – og 30'ernes Paris som ingen anden dansk kunstner. Og, som kunsthistorikeren Else Kai Sass skriver: »På korte besøg i København duperede hun fuldstændig sine omgivelser med at optræde med en elegance og en udfordrende parisisk chic, der var hidtil ukendt her på bjerget«. Gerda Wegener døde 1940, 55 år gammel. Politikens Presse Foto.



Lili Elbe, Poul Knudsen og Gerda Wegener t.h. fotograferet sammen formodentlig i Berlin. Poul Knudsen var jurist og forfatter. Han skrev især mange skuespil og filmmanuskripter, bl.a. var han medforfatter til Carl Th. Dreyers Vredens Dag. Det kongelige biblioteks billedesamling.

»Fra mand til kvinde« står den dag i dag som en transsexuel bibel. Eksempelvis nævner den engelske forfatter Jan Morris i sin selvbiografi »Conundrum«, at skildringen af Andreas Sparre/Einer Wegeners transformation til Lili Elbe indvirkede på hans beslutning om at undergå kønsskifte.

Om bogens modtagelse i England fortæller Gerda Wegener i et brev fra 1933:

»Kære Poul,

... A propos *England*: Så har en gammel fin Englænderinde her ladet sig præsentere hos mig for at tale med mig om *Lilis bog*, som for nyligt er udkommet i England, og som skal have en *stormende Succes* og være *Dagens store Samtaleemne*. Man ved i London, at det er mig, Gerda Wegener som er Grete i Bogen. Og min gamle engelske Veninde beklagede voldsomt, at jeg ikke kunne komme til London i Øjeblikket, da hun paastod, at jeg ville blive »Dagens Heltinde«.

»Poul« var Gerda Wegener og Lili Elbes fælles ven, juristen og forfatteren Poul Knudsen, som i bogen kaldes Niels Hvide.

Om baggrunden for bogens form, som måske kan forekomme lidt eksalteret og kulørt, forklarer Lili Elbe i et brev til samme Poul Knudsen:

»Lindevangen 8-10, 22.I-31.

Kære store Paul.

Tusind Tak for Dit Brev.

Jeg skal med Sorg rette mig efter Dit Ønske og forandre Heltens Navn.

Han kommer saa til at hedde Hjalmar Hvide (senere ændret til Niels Hvide, T.R.) Du skal ikke forbavses over, at jeg skriver pænt og korrekt om en Ven - jeg hører jo ikke rigtig med i Lumskebugten herhjemme. Hvor jeg glæder mig til at høre om Vibekes Triumftur i Julen!

Den vidunderlige i Dresden hedder: Prof. Dr. *Kurt Warnekros*. Det står endogsaa skrevet med dobbelt W i mit hjærte - ja, endogsaa deri graveret!

Det glæder mig meget at Herr Ervin Magnus tror paa Bogen. Men jeg må bede dig forklare ham følgende:

Naar jeg ikke har skrevet Bogen som en Levnedsskildring er det for

at faa frem, at det drejer sig om to Personer *Andreas* og *Lili*, der sjæleligt ikke hører sammen.

Det fremgaar nok mest af sidste Del, at der er *Dualitet* - eller var. Det er først *Andreas*, der fortæller om sine Erindringer til *Poul*, mens *Andreas* havde Overtaget, hvorpaa *Lili* fortæller Erindringer til *Poul* fra den Tid, hvor hun begyndte at arbejde sig frem og fik hovedparten af Aktiverne i deres Fællesbo - og til sidst Eneindehaver.

Det fremgaar tydeligt af sidste Del, at det endogsaa er en absolut Livsbetingelse for *Lili*, at hun aandeligt intet har at skaffe med *Andreas* - og det store *Mirakel* er, at hun føler sig nyskabt - ren og jomfruelig og absolut ikke sjæleligt et Mandfolk, der er bleven til et Pigebarn!!!

Anden Del viser ogsaa, hvorledes *Werner von Kreuz* altid har holdt de to ude fra hinanden.

Det er Hovedpointet i Bogen, at der var to Sjæle i et Legeme - og at en genial Kirurg redder Pigebarnet ud af fælles Skibbrud.

Saa er jeg tilmed bange for, at den anden Form skulde tynde Bogen, og jeg ønsker netop at faa frem, at jeg er koket, sorgløs, overfladisk og pjanket - og det har været mig om at faa frem, at hvad der er af kunstnerisk, af Livsvisdom og alvorlig mandig Viden, kommer fra *Andreas*, der var Kunstner og et honnet Mandfolk, mens min Indsats er en vis letbenet og tuset Filosofi. (Du ser, det er i Virkeligheden en Nedskrivning af Aktiverne). Bed Herr *Ervin Magnus* at ville høre med Sympati på dette mit forsvar for Bogens Form.

Din stakkels lille Veninde
Lili«

Hellerup, den 20. juli 1988

Teit Ritzau